

Приходько, Наталія. «Графічні засоби в епістолярних текстах Лесі Українки». *Лінгвостилістичні студії*, вип. 13, 2020, с. 128–39.
Prykhodko, Nataliia. "Graphic Stylistic Means in the Epistolary Texts of Lesya Ukrainka". *Linguostylistic Studies*, iss. 13, 2020, pp. 128–39.

УДК 811.161.2'35:821.161.2'05.08Українка

<https://doi.org/10.29038/2413-0923-2020-13-128-139>

ГРАФІЧНІ ЗАСОБИ В ЕПІСТОЛЯРНИХ ТЕКСТАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Наталія Приходько

Волинський національний університет імені Лесі Українки,
Луцьк, Україна

У статті розглянуто використання графічних засобів у епістолярних текстах Лесі Українки; виокремлено найважливіші прагматичні функції графічних стилістичних засобів; простежено, що в епістолярних текстах Лесі Українки найчастіше використовувала підкреслення (зокрема, в етикетних ситуаціях, вказуючи на певні атрибутивні ознаки, кількісні характеристики, зазначаючи адресу, дні тижня), менш продуктивне написання слів курсивом.

Ключові слова: параграфеміка, синграфеміка, супраграфеміка, топографеміка, підкреслення.

GRAPHIC STYLISTIC MEANS IN THE EPISTOLARY TEXTS OF LESYA UKRAINKA

Nataliia Prykhodko

Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine

The article highlights the use of graphic stylistic means in the epistolary texts of Lesya Ukrainka, namely, the use of an underscore as paragraphemic stylistic device. The paragraphemic stylistic devices include syngraphemics (punctuation variation mechanism, when punctuation marks are put haphazardly in the sentence), supraphgraphemics (font variation mechanism), topographemics (mechanism of varying the plane and space of the text). In the focus of the study are the most significant pragmatic functions of graphic stylistic means. They are: the function of attracting the attention of the addressee (these graphic stylistic means are used against the background of a graphically neutral text, and therefore the graphically unusually defined areas of the text attract attention; the function of emphasizing the elements which are communicatively most important (the information to be noticed by the addressee instantly); the function of clarification (logically-accentuating expression, when the new communicative information referred to in the sentence is emphasized); the function of compositional articulation of the text (graphic stylistic means facilitate the pragmatic orientation of the addressee in the process of perception of the literary text, separating the narrator's plan and the character's plan, real actions and fictional); the information compression function (graphic stylistic devices serve the purpose of language economy, when the punctuation marks, being so obvious in the text, are perceived as independent signals of evaluative content). Graphical stylistic means reveal the author's

attitude to what is written and are a means of expressing appreciation. The study has revealed that Lesya Ukrainka most often uses underlining in etiquette situations when she points to certain attributive features and quantitative characteristics, editorial corrections, names of cities, addresses, dates, or days of the week. In her letters, the most numerous group among the emphasized independent parts of speech are verbs.

Key words: paragraphemics, syngraphemics, supragraphemics, topographemics, emphasis.

Вступ. Актуалізація досліджень різних способів візуально-графічного оформлення писемних текстів (а подекуди й рукописних), які виявляються в розташуванні тексту на сторінці, зміні шрифтів, виділенні слів за допомогою курсиву, підкреслення, розрідженого інтервалу, визначає особливості лінгвостилістики кінця ХХ ст.

У сучасному мовознавстві науковці активно вивчають засоби параграфеміки англомовного постмодерністського художнього тексту (Влох), графічні способи маркування іронії (на матеріалі англомовної художньої прози) (Волощук), графічні засоби як носії прагматичного значення у тексті (Микитюк), класифікацію параграфемних знаків (Елина), параграфеміку французького газетного заголовка (Космацька), особливості пунктуації та графічної організації внутрішнього монологу (Федорчук), візуальність у польській міжвоєнній поезії (Sobiera) та у текстах чеських письменників (Mielczarek) тощо.

Мета дослідження – з'ясувати функції графічних засобів в епістолярних текстах Леся Українка, комплексно дослідити граматичні та кількісні параметри.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували видання листів Лесі Українки 1876–1897 та 1898–1902 років. У дослідженні використано метод лінгвістичного спостереження для систематизації фактичного матеріалу й визначення продуктивних різновидів графічного вираження, прагматичного аналізу – для виявлення мотивації автора у використанні графічних засобів, текстологічного аналізу – для визначення ролі графічних елементів у текстотворенні й композиційному членуванні тексту.

Результати дослідження та дискусії. До параграфемних елементів О. Єліна зараховує надрядкові й підрядкові знаки, математичні знаки, букви з інших алфавітів. Дослідниця виділяє три групи параграфемних знаків: 1) *синграфеміка* (механізм пунктуаційного варіювання, коли розділові знаки можуть стояти в будь-якому місці в реченні); 2) *супраграфеміка* (механізм шрифтового варіювання); 3) *топографеміка* (механізм варіювання площини й простору тексту) (Елина 39–40). Будь-яке включення графічних засобів у художнє мовлення – поліфункційне. Такі прагматичні функції, як привернення уваги адресата чи виділення комунікативно значущих елементів висловлювання, тісно переплітаються з функцією компресії інформації та функцією створення емоційно-оцінних, естетичних і функційно-стилістичних конотацій. Основна функція

графічних засобів – передача функціонально-стилістичної інформації, вказівка на емоційний стан мовця, тобто ці засоби використовують, щоб виразити емоційне збудження, невпевненість, здивування, іронію, сумніви, невдоволення. Такі засоби завжди є маркером імплікації підтексту, розкривають ставлення автора до написаного і слугують елементом авторської оцінки. Як слушно зауважує І. Волощук, «смысл графично виділених лексичних одиниць реалізується за допомогою контексту, елементом якого виступає саме графічне маркування» (84).

За допомогою елементів параграфеміки авторові вдається зберегти й передати інформацію в такому текстовому вигляді, який зрозумілий для сприйняття читачем. Важливо й те, що «засоби графічної актуалізації багатофункціональні, і одна й та ж функція в різних текстах може забезпечуватися різними графічними елементами» (*Лінгвістичний* 163). До того ж кожен функційний стиль відзначається спеціалізацією використання таких засобів.

На думку І. Микитюк, у художньому тексті графічні стилістичні засоби виконують насамперед такі прагматичні функції:

1) *функцію привернення уваги адресата* (графічні стилістичні засоби використовуються на тлі графічно нейтрального тексту, а тому графічно вирізнені ділянки тексту привертають увагу незвичністю свого оформлення);

2) *функцію виокремлення комунікативно важливих елементів мови* (акцентуються найважливіші елементи, які повинні бути помічені адресатом);

3) *функцію уточнення* (графічне виокремлення використовується з метою логічно-акцентуаційного увиразнення: підкреслюється та нова комунікативна інформація, про яку йдеться в реченні);

4) *функцію композиційного членування тексту* (графічні стилістичні засоби полегшують прагматичну орієнтацію адресата у процесі сприйняття художнього тексту, відокремлюючи план оповідача та план персонажа, реальні дії та вигадані);

5) *функцію компресії інформації* (графічні стилістичні засоби – приклад мовної економії, деякі засоби пунктуації мають настільки очевидне значення, що можуть бути використані у тексті як самостійні сигнали оцінного змісту) (35).

Параграфемні елементи представлені різною мірою в індивідуальній мовотворчості. Всі ці компоненти також можуть бути виокремлені в межах одного тексту. У дослідженні розглянемо один із найчастотніших, за нашими спостереженнями, графічних засобів – підкреслення в епістолярних текстах Лесі Українки. Здебільшого авторка використовує цей прийом для акцентування уваги на важливій інформації, для привернення уваги й забезпечення адекватного декодування певної інформації адресатом. Встановлено, що Леся Українка вирізняла графічно окремі слова (474 одиниці), словосполучення (85 випадків), наприклад:

«Певне вони тобі описували, як ми тут розговлялись у страсну суботу» (до О. П. Косач (матері), 19 квітня 1898 р., Ялта) (Українка, *Листи: 1898-1902* 48), «Коли гроші треба зараз, ще в Петерб[урзі], то телеграфіруй: «высылай книги», і я вишлю якнайшвидше 150 р. на твоє ймення» (до О. П. Косач (сестри), 17 жовтня 1900 р., Київ) (Українка, *Листи: 1898-1902* 207-208)) або речення (28 речень: «На цитрі конечне треба добре навчитись грати і привезти її до мене літом, я відтягну з Вас музикальний довг за мою торішню музику» (до О. Ю. Кобилянської, 26 листопада 1900 р., Київ) (Українка, *Листи: 1898-1902* 216), «Чула я через люди, що Ви на мене за щось (хоч мені й казали, за що, власне, та я все-таки скажу „за щось“) ображені, згадую про се не для того, щоб просити вибачення: просить той, хто винен, а я не винна перед Вами, бо ніколи нічого проти Вас не писала, не говорила і не думала» (до М. І. Павлика, 14 липня 1898 р., Гадяч) (Українка, *Листи: 1898-1902* 62)).

Використання прийому такого графічного увиразнення спостережено в основному в таких контекстах:

– в етикетній ситуації прохання для актуалізації якнайшвидшої відповіді («Одно прохання: не кажіть там нікому знайомим, що зо мною зле діється, бо, ргіто, ще не можна сказати, наскільки именно зле, а secundo, у Вас там люблять зарані некрологи писати» (до М. І. Павлика, 3 лютого 1899 р., Берлін) (Українка, *Листи: 1898-1902* 104) «Отже в кінці мая певне буду дома і тоді можемо бути вкупі довший час. У всякім разі напиши мені зараз, щоб я завчасу знала, як мені рішать» (до О. П. Косач (сестри), 11 квітня 1901 р., Київ) (Українка, *Листи: 1898-1902* 243), «Відпишіть мені зараз (на Черновецьку адресу) вашу раду, бо я (може від анемічного стану голови) чогось ні на що зважитись не можу. Завтра пишу вам про інші справи, а тепер будьте здорові» (до М. П. Косача і О. П. Косач (сестри), 5 липня 1901 р., Чернівці) (Українка, *Листи: 1898-1902* 285), «Ще одно: не можу знайти Вашого листа з адресою Кузьми, б[удь] л[аска] пришліть сю адресу знов, мені вона конче потрібна» (до М. І. Павлика, 9, 10 травня 1899 р., Берлін) (Українка, *Листи: 1898-1902* 120)), прощання («До побачення! Стискаю Вашу руку» (до О. Ю. Кобилянської, 21 липня 1899 р., Гадяч, Зелений Гай) (Українка, *Листи: 1898-1902* 152), «До побачення» (до О. С. Маковея, 2 липня 1901 р., Чернівці) (Українка, *Листи: 1898-1902* 280));

– вказівки на певні атрибутивні ознаки, які відображають:

1) обсяг («Спішуся Вам скоріше відповісти на Ваше питання: на жаль, нічого доброго,– К[иевская] Ст[арина] великих оповідань, що тяглись би цілий рік, не приймає, хоч коротше від Вас прийняла би радо» (до О. Ю. Кобилянської, 22 січня 1901 р., Мінськ) (Українка, *Листи: 1898-1902* 225));

2) міру вияву ознаки («Я не пам'ятаю, коли я обіцяла зовсім нічого цілий рік не робити, се була б занадто чудна і навіть непотрібна обіцянка, аже пригадай, що я навіть в Берліні трохи писала, і мої хірурги ні трохи за те не обіжались, навпаки, вважали, що воно навіть до певної міри

користно» (до О. П. Косач (сестри), 16 листопада 1899 р., Київ) (Українка, Листи: 1898-1902 168), «Тепер треба тобі написати про те, що ти питала, про слонів і т. п. Слоні не то щоб уже розумніше людей але наближаються до них, бо можуть, наприклад, на літаврах грати, на колесі їздити, на задніх лапах стояти і на голові, можуть тарілки подавати, вино пити і грошей не платити» (до О. П. Косач, 3 березня 1891 р., Відень) (Українка, Листи: 1876-1897 121), «Почалась ще настоящіца весна: у саду у нас цвітуть фіялки, тепло було так, що можна було сидіти в садку з роботою, як у хаті, без пальто; ото тільки вчора звечора насунув з моря туман, та такий густий, «непрозорий», що від нас Виноградної вулиці зовсім не було видно, тай сьогодні, хоч трохи проясніло, але гір нігде не видно, так наче Ялта на степу!» (до О. П. Косач (матері), 5 березня 1898 р., Ялта) (Українка, Листи: 1898-1902 27), «Тільки зо страхом думаю, що буде зо мною в зимі? Чи не знищить та зима знову всього, придбаного за літо, як уже не раз нищила? Та ще наша поліська зима, мокра та льодовата, – ой, ой, боюся!..» (до М. П. Драгоманова, 28 липня 1891 р., Євпаторія) (Українка, Листи: 1876-1897 145), «Найбільш мені приємно, що в моїй хаті не гаряче (або принаймні не дуже гаряче), бо всі, кого не спитаю просто погибають від жару по своїх домішках (як я рада, що я не в центр[альному] зданію!)» (до О. П. Косач, 8 липня 1889 р., Одеса) (Українка, Листи: 1876-1897 63), «У Львові хтось все одно мусів би тепер бути, а в Чернівцях пробути тільки днів два, то се ж тільки і себе і когось подразнити, тай так ще: коли в Черн[івцях] 2 дні, у Львові два, а день на переїзд, то се вже 5 днів, тоді комусь прийшлося би гнатись від Львова до С[ан]-Ремо без перестанку, бо хтось мусить за тиждень від сьогодні вже там бути конечне (з причин не від мене залежних) а їхати без перестанку півтретя доби хтось не може, буде дуже бідний і роскисне на самому початку, а він все таки мусить глядітися, коли вже зважив аж так далеко їхати по здоров'я» (до О. Ю. Кобилянської, 27 листопада 1901 р., Київ) (Українка, Листи: 1898-1902 348);

3) колір («Я тепер буду писати не довго, бо треба збиратися їхати гулять: я надіну свою нову, вчора куплену, чорну накидку і червону (!) шляпу з чорною лентою, сяду в «одкідную карету» і поїду «во всю прить тихими шагами», на тих конях, що так чудово копитами клапають» (до І. П. Косач, 18 травня 1899 р., Берлін) (Українка, Листи: 1898-1902 124), «Будьте ласкаві, подякуйте п. Стефаникові від мене за його «Сину книжечку» (нащо її видали в зеленій обложці – *es ist etwas komisch* (Це трохи смішно (нім.). – Ред.)), я зробила б це сама, та не знаю його адреси» (до О. Ю. Кобилянської, 16, 17 жовтня 1899 р., Київ) (Українка, Листи: 1898-1902 161));

4) пору року («Ми тут з тобою гідропатією займемся, екскурсіями, водяним спортом. Справді, мама тут за два зимові тижні поправилась, а то ж буде вже весна, *la belle saison!*» (до О. П. Косач (сестри), 28 лютого 1898 р., Ялта) (Українка, Листи: 1898-1902 24));

– в описах стану здоров'я («П[ан] Держанов дуже дивується, що всі мої лікарі не звертали жадної уваги на мої нерви, хоч би вже ради хірургії,

m[o] є[сть] через те, що такі вияви істерії безпосередньо мусять одбиватись на нозі» (до О. П. Косач (матері), 12 березня 1898 р., Ялта) (Українка, Листи: 1898-1902 29), «Нарешті скажу, що я не панькалась би з своїми нервами так, коли б не зважила (і ти ж зо мною згодилась!), що сього року треба зробить операцію» (до О. П. Косач (матері), 22 березня 1898 р., Ялта) (Українка, Листи: 1898-1902 33), «Здоров'я моє то ліпше, то знов поганенько. Вчора ввечері знов був напад, здається, найближча причина та, що я вимила ранком голову, а потім не досить багато лежала, отже, втомилась (sic!) (Так! (лат.) – Ред.)» (до О. П. Косач (матері), 23 березня 1898 р., Ялта) (Українка, Листи: 1898-1902 35), «Тут і ще біда — від якоїсь, невідомої мені, причини мій почерк ще гірше, ніж був, зробився!!! Сказано, одна біда не йде, а копу за собою веде» (Українка, Листи: 1876-1897 100-101), «Коли б ви знали, як мені обридли усі лікарі і їхні ліки, – мені про їх і думать бридко. Щоб не думать про їх та про свою ногу (а се досить трудно), я поперемінно то граю, то пишу, хоч мама з папою говорять, що мені і те, і друге шкодить» (до М. П. Драгоманова, 5 січня 1889 р., Колодяжне) (Українка, Листи: 1876-1897 82); фінансових проблем («Дуже було б мені приємно дістатись у співробітники до сього журналу, бо мої фінанси = 0, але я не набиваюсь, тільки питаю, «что вы подъ этим разумъете, джентльмены», посилаючи мені свій журнал» (до О. П. Косач (сестри), 28 жовтня 1901 р., Київ) (Українка, Листи: 1898-1902 339), «В моїх, тай не тільки в моїх інтересах, щоб я знайшла собі заробіток скоріше. Я вже було звикла мати хоч які небудь свої власні гроші і не здавати з них справи нікому, отже тим трудніше вертати тепер до status quo» (до О. П. Косач (сестри), 28 жовтня 1901 р., Київ) (Українка, Листи: 1898-1902 340));

– визначення кількісних характеристик («Досада, що тепер не можу везти нічогосінько, тож мушу тепер читати так, як индики глитають, не пережувавши, аби швидче» (до М. І. Павлика, 7 червня 1899 р., Берлін) (Українка, Листи: 1898-1902 144), «Я не пам'ятаю, коли я обіцяла зовсім нічого цілий рік не робити, се була б занадто чудна і навіть непотрібна обіцянка, аже пригадай, що я навіть в Берліні трохи писала і мої хірурги ні трохи за те не обіжались, навпаки, вважали, що воно навіть до певної міри корисно» (до О. П. Косач (сестри), 28 листопада 1899 р., Київ) (Українка, Листи: 1898-1902 168), «„Коричневий пан“ так розмотався, відколи їх стало двоє, що говорить по вірменськи дуже багато (правда в своїй хаті), співає і свище, аж навіть Катюша сердиться, бо вона не любить свисту, а церемониться сказати, щоб не свистали» (до О. П. Косач (матері), 2 лютого 1898 р., Ялта) (Українка, Листи: 1898-1902 17), «Казки для галичан не написані. А мої нечисленні „теми“ – гай, гай, що з ними бідними сиротами буде? Тож то здумай: поки переписала для „Буковини“ (я тепер сотруднік „Бук[овини]“, „Бібліот[еки] для молодіжі“) два вірша, то тричі лягала – чи хто таке чув?» (до М. П. Косач, 18 травня 1890 р., Колодяжне) (Українка, Листи: 1876-1897 100), «Була я вчора у Стоцького, казав, що переписки пошукає, що, здається, „вона десь є“, буду обридати, поки знайде. Казав

Ст[оцький], що од Вас жадного листа не отримав.....» (до М. І. Павлика, 15 вересня 1901 р., Чернівці) (Українка, *Листи: 1898-1902* 316));

– у підписах («*Ваша Леся*» (до Є. І. Драгоманової, 14 січня 1881 р., Луцьк) (Українка, *Листи: 1876-1897* 40), «*Хтось і ще хтось*» (до О. С. Маковея, 2 липня 1901 р., Чернівці) (Українка, *Листи: 1898-1902* 280));

– у називаннях міст («*Мама певне писала вам, як мені в Одесі нещасливо повелося з тим масажем, так отже я тепер думаю, що коли мені й прийдеться куди їхати, то вже певне не в Болгарію*» (до М. П. Драгоманова, 5 січня 1889 р., Колодяжне) (Українка, *Листи: 1876-1897* 82), «*Ялта. Чукурлар.*» (до П. А. Косача, 12 липня 1897 р.) (Українка, *Листи: 1876-1897* 447)); адрес («*Адреси Россія, Евпаторія Таврической губ. Фонтанная ул. дом Мичри бывш. Шакая. Л. К.*» (до М. І. Павлика, 22 червня 1891 р., Євпаторія) (Українка, *Листи: 1876-1897* 134), «*Чиясь адреса в Італії буде тим часом така: M-me Natalie Sadovski, Corso Caval[P]otti, Villa Natalia, San Remo[,] Italie (pour M-lle L. Kossatch)*» (до О. Ю. Кобилянської, 27 листопада 1901 р., Київ) (Українка, *Листи: 1898-1902* 351), «*Київська адреса моя: Кієвъ, Назарьевская ул., № 21*» (до О. Ю. Кобилянської, 29-30 травня 1899 р., Берлін) (Українка, *Листи: 1898-1902* 134)); днів тижня (*23 іюня неділя* (Українка, *Листи: 1903-1913* 134), *П'ятниця.* (Українка, *Листи: 1876-1897* 87), *Субота, 17* (Українка, *Листи: 1903-1913* 89), *Середа 19* (Українка, *Листи: 1876-1897* 121)); дат (*6 августа* (Українка, *Листи: 1876-1897* 67), *10-го Октября* (Українка, *Листи: 1876-1897* 52).

Серед чинників, які впливають на частотність використання таких графічних засобів, – фактор адресата. Зокрема, прийом графічного увиразнення семантично важливих одиниць спостерігаємо в листах Лесі Українки до І. Я. Франка (від 26 травня 1892 р., Колодяжне), коли йдеться про редакторські правки у її текстах, зокрема, щодо написання слів («*Слівце ці нехай так і буде, бо до нього ми звикли, така в нас вимова*» (Українка, *Листи: 1898-1902* 179); «*Яснії можна писати й яснії. За букву ї я не стою, але вона має таку саму рацію, як и інші йотовані букви: ю, я, є і т. д; я стою за правдиву фонетичну правопись (радикальну), але коли тим часом не можу нею друкувати, то вже мушу якось з цією обходитись. Врешті мені щось тее ї теж спротивилось, можна замінити його йї, або й просто – і, напр[иклад], свої, Україна і т. д.*

9) В слові слізьми таки треба писати м'який знак, бо так вимовляється. Слово вьяне можна писати або так, або вйане, але ніяк не вяне, бо то власне вийде російська вимова. Інший нехай теж так зостається.

10) Що до виразів, розквітла не здається мені полонізмом, – у нас так говорять» (Українка, *Листи: 1898-1902* 180); «*Рвяно» від того самого коріння, що й ревний, ревне, слово се літературне, давно ужите» (Українка, *Листи: 1876-1897* 180), наголошування слів («*Слово ясний, як і подобні до нього слова, справді можуть говоритись з різним наголоском і се таки слід зазначувати (так само, як смўтний і смутній)*» (Українка, *Листи: 1898-**

1902 179-180)), використання пунктуаційних знаків («Слівце може нехай буде і без комів» (Українка, *Листи: 1898-1902* 179)), позначення початку поезій («Звіздочки xxx можна повикидати там, де вони між куплетами, але там, де ними починається поезія без назви, нехай зостануться» (Українка, *Листи: 1876-1897* 180)).

У листах до М. В. Кривинюка Леся Українка акцентує увагу на відсутності виносок під текстом («„Над морем“ нехай видадуть без жсдних [(без редакційних і без моїх)] виносок під текстом, се конечно» (17 жовтня 1901 р., Київ) (Українка, *Листи: 1898-1902* 335)); на написанні псевдоніма («З псевдонімом кажуть, що краще без У, а тільки два остатні ініціали» (24 жовтня 1901 р., Київ) (Українка, *Листи: 1898-1902* 335)).

В одному з листів до О. Маковея Леся Українка виокремлює майже кожне слово, що свідчить про важливість інформації: «Хтось і ще хтось подає комусь до відомости, що йдуть в середу ввечорі по 8-ій на циганську музику. Як хтось має непримушену медвежу волю, то там буде. До побачення. Хтось і ще хтось» (2 червня 1901 р., Чернівці) (Українка, *Листи: 1898-1902* 280)).

Особливий спосіб увиразнення зафіксовано в листі до М. І. Павлика від 7 червня 1899 року. Очевидно, з конспіративних міркувань виділений курсивом текст Леся Українка записала олівцем між рядками (у разі потреби його легко можна було витерти). У такий же спосіб поетеса раніше листувалася з М. Кривинюком, коли той перебував у в'язниці: «Пишіть, що і кому маю від Вас сказати на Укр[аїні] може маєте діло, я вивчу на пам'ять і скажу. Ви давно щось писали, та тоді я ще була дуже запоморочена наркозом, то й забула. Тепер я в здоров'ї умі і твердої пам'яті. Заїхати у Львов ніяк не можу, бо ледве соваюсь по світі, не знаю, як ще й до дому дістанусь. Приїду а не заїду в Галичину і на Буковину як буду вільніше розпоряжувати собою» (Українка, *Листи: 1898-1902* 144)).

У листі до дядька М. П. Драгоманова Леся Українка використала графічні елементи татарських узорів (3 вересня 1891 р., Шабо) (Українка, *Листи: 1876-1897* 157):

У листах до Ольги Кобилянської Леся Українка послуговується нетиповими графічними засобами, що мають особливе позначення: ~~~~ - - - - ~~~~ - - - - . Як слушно зауважує Л. Мірошніченко, таким чином адресантка, ніби намагалась огорнути її «саявом своїх рук» (232), дотиками пальців. Ці малюнки передають різні елементи масажних рухів: «Хтось просить передати св[ятій] Анні і всій родині його щирий привіт, а когось чорненького і дорогенького дуже цілує і пассами злегесенька гладить. ~~~~ - - - - ~~~~ - - - - » (6 вересня 1901 р., Довгопілля) (Українка, *Листи: 1898-1902* 315);

«Хтось кланяється св[ятій] Анні і всій шановній родині, а когось цілує і гладить і так, і так ~~~ і ще отак • - - ~~~ • ~~~ • - - » (16 жовтня 1902 р., Київ) (Українка, *Листи: 1903-1913* 472).

За нашими спостереженнями, графічно увиразнено різноманітні за частиномовним статусом одиниці. 109 випадків – це прислівники, серед яких виокремлюємо означальні, зокрема, якісно-означальні (широ (Українка, *Листи: 1898-1902* 399), виразно (Українка, *Листи: 1876-1897* 383), морально (Українка, *Листи: 1898-1902* 36), приємно (Українка, *Листи: 1898-1902* 433)), кількісно-означальні (дуже багато (Українка, *Листи: 1898-1902* 17), дуже неприємно (Українка, *Листи: 1898-1902* 205)), способу дії (серйозно (Українка, *Листи: 1898-1902* 385), поважно (Українка, *Листи: 1898-1902* 399), свідомо (Українка, *Листи: 1898-1902* 492)) та обставинні місця (нігде (Українка, *Листи: 1898-1902* 138), вгору (Українка, *Листи: 1876-1897* 413)) і часу (тепер (Українка, *Листи: 1898-1902* 490), зараз же (Українка, *Листи: 1898-1902* 205, 207), зараз (Українка, *Листи: 1898-1902* 243), під кінець (Українка, *Листи: 1898-1902* 431), незабаром (Українка, *Листи: 1898-1902* 490), тоді (Українка, *Листи: 1898-1902* 62)).

Зафіксовано однакову кількість підкреслень (по 94) прикметників, іменників, займенників. Серед прикметників виокремлюємо якісні (смутна (Українка, *Листи: 1876-1897* 70), великий (Українка, *Листи: 1898-1902* 23), простого (Українка, *Листи: 1876-1897* 74), ясний (Українка, *Листи: 1876-1897* 179), остатній (Українка, *Листи: 1876-1897* 367), червону (Українка, *Листи: 1898-1902* 124), зеленій (Українка, *Листи: 1898-1902* 161), білу (Українка, *Листи: 1898-1902* 415), чесна (Українка, *Листи: 1898-1902* 432), страшна (Українка, *Листи: 1898-1902* 516)), відносні (зимові (Українка, *Листи: 1898-1902* 24), київські (Українка, *Листи: 1898-1902* 391), туберкульозного (Українка, *Листи: 1898-1902* 447), людським (Українка, *Листи: 1898-1902* 524)).

Вирізані іменники – це власні назви (Тальберга (Українка, *Листи: 1876-1897* 92), Україна (Українка, *Листи: 1876-1897* 180), Ліля і Тося (Українка, *Листи: 1876-1897* 254), Шишманова (Українка, *Листи: 1876-1897* 298), Лілію (Українка, *Листи: 1898-1902* 38), Діана (Українка, *Листи: 1898-1902* 192), О. Міллера (Українка, *Листи: 1898-1902* 145)), конкретні (фотографії (Українка, *Листи: 1876-1897* 114), ногу (Українка, *Листи: 1876-1897* 82), людина (Українка, *Листи: 1876-1897* 286), квитанції (Українка, *Листи: 1876-1897* 381), портрети (Українка, *Листи: 1876-1897* 114)), абстрактні (віри (Українка, *Листи: 1876-1897* 112), ідея (Українка, *Листи: 1876-1897* 286), ідентичности (Українка, *Листи: 1898-1902* 267), волю (Українка, *Листи: 1898-1902* 280), духи (Українка, *Листи: 1898-1902* 399)), назви істот (жаба (Українка, *Листи: 1876-1897* 318), артистів (Українка, *Листи: 1898-1902* 26), автор (Українка, *Листи: 1898-1902* 26), філософ (Українка, *Листи: 1898-1902* 127), артистка (Українка, *Листи: 1898-1902* 217), дядькових (Українка, *Листи: 1898-1902* 145), братом (Українка, *Листи: 1898-1902* 268), лікарі (Українка, *Листи: 1898-1902* 394), ведмідь (Українка, *Листи: 1898-1902* 307)).

В епістолярних текстах Лесі Українки підкреслено присвійні займенники (свої (Українка, *Листи: 1876-1897* 180), моя (Українка, *Листи: 1876-1897* 222), нашого (Українка, *Листи: 1876-1897* 240), наші (Українка, *Листи: 1876-1897* 339), своїм (Українка, *Листи: 1876-1897* 198)), особові (мене (Українка, *Листи: 1876-1897* 150), Вам (Українка, *Листи: 1876-1897* 198, 277), він (Українка, *Листи: 1876-1897* 342), його (Українка, *Листи: 1876-1897* 365), тобі (Українка, *Листи: 1876-1897* 446), вона (Українка, *Листи: 1898-1902* 392)), вказівні (таку (Українка, *Листи: 1876-1897* 400), такої (Українка, *Листи: 1876-1897* 390), такого (Українка, *Листи: 1898-1902* 38, 234), такий (Українка, *Листи: 1898-1902* 180)), заперечні (ніхто (Українка, *Листи: 1876-1897* 454), (Українка, *Листи: 1898-1902* 286, 448), нікому (Українка, *Листи: 1876-1897* 454), ніяких (Українка, *Листи: 1898-1902* 337)), відносні (хто (Українка, *Листи: 1898-1902* 25, 25), що (Українка, *Листи: 1898-1902* 25), когось (Українка, *Листи: 1898-1902* 301)).

Дієслова у листах підкреслено 87 разів. З-поміж них виокремлюємо дієслова дії (гризе (Українка, *Листи: 1876-1897* 57), їздити (Українка, *Листи: 1876-1897* 248), лягала (Українка, *Листи: 1876-1897* 473), навчилися (Українка, *Листи: 1898-1902* 126), летить (Українка, *Листи: 1898-1902* 157)), стану (люблю (Українка, *Листи: 1898-1902* 386), вірю (Українка, *Листи: 1898-1902* 399), примушувати (Українка, *Листи: 1898-1902* 528)), буття (вьяне (Українка, *1876-1897* 180), розквітла (Українка, *1876-1897* 180), жила (Українка, *Листи: 1898-1902* 433)), фізичного стану (втомилась (Українка, *Листи: 1898-1902* 35), умерло (Українка, *Листи: 1898-1902* 16), болить (Українка, *Листи: 1898-1902* 356), терпять (Українка, *1876-1897* 471), витримали (Українка, *Листи: 1898-1902* 139)), фізичної чи інтелектуальної діяльності (переписала (Українка, *1876-1897* 100), пошлете (Українка, *1876-1897* 216), писать (Українка, *1876-1897* 446), думали (Українка, *Листи: 1898-1902* 126), знають (Українка, *Листи: 1898-1902* 126), навчилися (Українка, *Листи: 1898-1902* 126), говорити (Українка, *Листи: 1898-1902* 267), знати (Українка, *Листи: 1898-1902* 422), перекладати (Українка, *Листи: 1898-1902* 513)).

Висновки та перспективи досліджень. Як бачимо, елементи параграфеміки відіграють надзвичайно важливу роль у семантичній організації епістолярних текстів Лесі Українки. Підкреслення авторка використовує для опису стану здоров'я, вияву різних кількісних характеристик, вказівки на певні атрибутивні ознаки, виокремлення необхідних редакторських правок, зазначення місця перебування, днів тижня тощо. Підкреслення в основному виконують функції привернення уваги адресата, уточнення, виокремлення комунікативно важливих елементів мови. У листах графічним маркуванням позначені в основному прислівники, хоча зафіксовано також іменники, прикметники, займенники, дієслова. За допомогою курсиву в епістолярних текстах іноді виділено текст, який Леся Українка у рукописі з конспіративною метою записувала олівцем.

Список використаної літератури

- Влох, Наталія. «Засоби параграфеміки англомовного постмодерністського художнього тексту». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*, вип. 36, 2013, с. 111–3.
- Волощук, Ірина. «Графічні способи маркування іронії (на матеріалі англомовної художньої прози)». *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. Серія «Філологічні науки»*, кн. 1, 2012, с. 84–7.
- Космацька, Наталія. Параграфеміка французького газетного заголовка. *Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 16 квітня 2015 року, м. Київ*. Київ: Кафедра, 2015, с. 119–20.
- Лінгвістичний аналіз тексту*, укл. Н. М. Алексеєнко, Л. В. Бутко, К. Л. Сізова, В. В. Шабуніна. Кемєнчук, 2018.
- Микитюк, Ірина. «Графічні засоби як носії прагматичного значення у тексті». *Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні наукові дослідження – 2006»: Філологічні науки*, т. 39, Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006, с. 34–6.
- Українка, Леся. *Листи: 1898–1902*, упоряд. Прокіп (Савчук) В. А. Київ: Комора, 2017.
- Українка, Леся. *Листи: 1903–1913*, упоряд. Прокіп (Савчук) В. А. Київ: Комора, 2018.
- Федорчук, Марта. «Особливості пунктуації та графічної організації внутрішнього монологу». *Іноземна філологія*, вип. 107, 1994, с. 92–5.
- Елина, Евгения. *Семиотика реклами*. Москва, 2008.
- Mielczarek, Joanna. “Kształt słowa. Rola wizualności w literaturze (na przykładzie niektórych zjawisk w twórczości czeskich autorów)”. *Sztuki. Rocznik naukowo-artystyczny Katedry Wzornictwa WST w Katowicach*, nr 2, 2016, pp. 107–16.
- Sobieraj, Sławomir. *Wizualność w polskiej poezji międzywojennej. Slavica Tergestina*, t. 19, 2017/II, pp. 80–104.

References

- Vlokh, Nataliia. “Zasoby parahrafemiky anhlomovnoho postmodernistskoho khudozhnoho tekstu”. *Scientific Notes of Ostroh Academy National University: Philology Series*, iss. 36, 2013, pp. 111–3.
- Voloshchuk, Iryna. “Hrafichni sposoby markuvannia ironii (na materialy anhlomovnoi khudozhnoi prozy)”. *Scientific Notes of Nizhyn State University named after Mykola Gogol. Philological Sciences Series*, book 1, 2012, pp. 84–7.
- Kosmatska, Nataliia. “Parahrafemika frantsuzkoho hazetnoho zaholovka”. *Movy profesiinoi komunikatsii: linhvokulturnyi, kohnityvno-dyskursyvnyi, perekladoznavchyi ta metodychnyi aspekty: materialy II Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii, 16 kvitnia 2015 roku, m. Kyiv*. Kyiv: Kafedra, 2015, pp. 119–20.
- Linhvistychnyi analiz tekstu*, edited by N. M. Alekseienco, L. V. Butko, K. L. Sizova, V. V. Shabunina. Kemenchuk, 2018.
- Mykytiuk, Iryna. “Hrafichni zasoby yak nosii prahmatychnoho znachennia u teksti”. *Materialy II mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii “Suchasni naukovi doslidzhennia – 2006”: Filolohichni nauky*, vol. 39, Dnipropetrovsk: Nauka i osvita, 2006, pp. 34–6.
- Ukrainka, Lesia. *Lysty: 1898–1902*, edited by Prokip (Savchuk) V. A. Kyiv: Komora, 2017.
- Ukrainka, Lesia. *Lysty: 1903–1913*, edited by Prokip (Savchuk) V. A. Kyiv: Komora, 2018.
- Fedorchuk, Marta. “Osoblyvosti punktuatsii ta hrafichnoi orhanizatsii vnutrishnoho monolohu”. *Inozemna filolohiia*, iss. 107, 1994, pp. 92–5.
- Elyna, Evgeniya. *Semiotyka reklamy*. Moskwa, 2008.

- Mielczarek, Joanna. "The shape of the word. On the visual cognition in the literature". *Sztuki. Rocznik naukowo-artystyczny Katedry Wzornictwa WST w Katowicach*, iss. 2, 2016, pp. 107–16.
- Sobieraj, Sławomir. "Wizualność w polskiej poezji międzywojennej". *Slavica Tergestina*, vol. 19, 2017/II, pp. 80–104.

Стаття надійшла до редколегії 07.09.2020